

Львівський національний університет імені Івана Франка

СВІДЕРСЬКА ОЛЬГА ІВАНІВНА

УДК 32:001.891.3]:[316.454.3-029:32]:316.3-027.19](043.3)

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ
ДЕТЕРМІНАНТ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ
В ТРАНЗИТНИХ СУСПІЛЬСТВАХ**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат політичних наук, доцент
Угрин Леся Ярославівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри теорії та історії
політичної науки

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Климчук Василь Йосифович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри політології

кандидат політичних наук, доцент
Дорош Леся Олексіївна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Захист відбудеться 1 червня 2018 р. о 13-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301, тел. 239-44-62

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5

Автореферат розісланий 27 квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Кожна епоха характеризується новими формами й моделями масової політичної поведінки, детермінованими і постійним розвитком технологій, і переосмисленням соціальної сутності людини й меж її свободи. Сучасне суспільство, що є результатом трансформацій індустріального суспільства та переходу до постіндустріального, зберігає актуальність дослідження масової політичної поведінки як невід'ємного елемента політичного життя, що водночас відображає сукупну поведінку всіх його суб'єктів і виступає об'єктом, який постійно піддається психологічному й інституційному впливу з боку всіх учасників суспільно-політичного процесу. Відбувається екстраполяція масової політичної поведінки у віртуальне середовище, де інтернет-комунікація виконує роль інструмента вияву громадянської та політичної позиції індивіда, способу збереження його анонімності, а відтак створення віртуальних мас з можливістю для індивідів перебирати чужі соціальні ролі і симулювати політичну поведінку.

Дослідження взаємодії інституційних і психологічних детермінант масової політичної поведінки на прикладах вияву багатьох політичних дій, акцій та кампаній, які є відображенням діалектики раціонального та емоційно-афективного у людині, є ключем до аналізу, розуміння й пояснення багатьох минулих і сучасних історичних подій. Важливо зауважити, що чинні форми масової політичної поведінки відрізняються від тих, які досліджували класики політичної науки та соціальної психології – Г. Ле Бон, Г. Тард, З. Фрейд, Е. Еріксон, Х. Арендт, оскільки активність сучасного індивіда значною мірою перенесена у віртуальний світ, де кількість поведінкових «програм» необмежена і часто неусвідомлена, а вплив інституційних чинників суттєво послаблений.

Актуальність вивчення взаємодії інституційних і психологічних детермінант масової політичної поведінки особливо актуалізується у транзитних суспільствах, зокрема українському, де суттєво знівельовано традиції політичної участі й роль формальних інституцій у питанні становлення і реалізації моделей масової політичної поведінки громадян. Ці тенденції накладаються на домінування невизначеності, ірраціоналізму, відсутності усталених взаємозв'язків у культурній, економічній і політичній сферах життя, заперечення історично успадкованих культурно-політичних цінностей і впровадження глобальних технологій психологічного маніпулювання й тиску на свідомість індивідів, що характеризує сучасний етап цивілізаційного розвитку, визначальною рисою якого є посилення процесів індивідуалізації.

Отже, актуальність обраної тематики дисертаційної роботи зумовлена необхідністю концептуалізації співвідношення психологічних й інституційних детермінант масової політичної поведінки в суспільствах транзитного типу, із врахуванням особливостей вияву і конструювання нових форм та моделей віртуалізації сучасного життя, недостатністю вивчення цієї проблематики в

українській політичній науці, відсутністю комплексних наукових досліджень масової політичної поведінки, особливостей її трансформації в суспільстві Постмодерну, тож це дослідження є актуальним та відповідає сучасним викликам політичної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка «Політичні аспекти безпеки особи в контексті формування нових регіональних систем безпеки: індикатори та інституційні принципи й механізми гарантування» (Державний номер реєстрації 0117U001398).

Мета і завдання дослідження: *Мета дослідження* – здійснити комплексний політологічний аналіз співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки у транзитних суспільствах.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- проаналізувати джерельну базу зарубіжних і вітчизняних наукових досліджень масової політичної поведінки;
- розкрити сутність поняття «масова політична поведінка» і визначити основні детермінанти, форми й типи цього поняття;
- обґрунтувати релевантність застосування теоретичних засад психологічного, неоінституційного та транзитологічного підходів, як методологічної бази дисертаційного дослідження;
- визначити основні напрями дослідження поняття «масова політична поведінка»;
- дослідити особливості формування механізмів взаємозв'язку «масової людини» та особливостей вияву масової політичної поведінки в індустріальному (масовому) суспільстві;
- визначити актуальність поняття «масова людина» в умовах індивідуалізованого суспільства;
- окреслити інституційні і психологічні аспекти віртуальної та симулятивної поведінки як нових форм масової політичної поведінки у постмодерних суспільствах, ґрунтуючись на дослідженнях впливу інтернет-технологій та віртуалізації суспільства;
- з'ясувати взаємозв'язок трансформації ціннісно-інституційної системи і формування масової політичної поведінки у транзитному суспільстві;
- розглянути «кольорові революції» як приклад вияву масової політичної поведінки в суспільствах, що здійснюють демократичний транзит;
- розкрити специфіку прояву масової політичної поведінки в Україні на прикладі революційних подій 2013 – 2014 рр.

Об'єктом дослідження є масова політична поведінка в сучасних суспільствах.

Предмет дослідження – масова політична поведінка в транзитних суспільствах у контексті взаємозв'язку психологічних та інституційних чинників її формування.

Методологія дослідження. Міждисциплінарний статус предмета дослідження зумовив поєднання в реалізації дослідницьких завдань дисертаційної роботи методологічних принципів політичної психології, неоінституціоналізму та транзитології. Це дало змогу окреслити й проаналізувати взаємозв'язок політичних інституцій та психологічних чинників масової політичної поведінки у транзитних суспільствах, зокрема в українському. Методологічні принципи психологічної науки, зокрема, теорії мотиваційної сфери А. Маслоу, Ф. Герцберга, Л. Портера і Е. Лоулера, Ч. Мюррея, Д. МакГрегора, Д. МакКлелланда, а також роботи З. Фрейда, К. Юнга, Х. Арндт, Е. Фромма, дозволили проаналізувати вплив внутрішніх емоційно-афективних станів і мотиваційної сфери індивіда, його світосприйняття на формування моделей масової політичної поведінки. Пізнавальні принципи неоінституціоналізму дали змогу обґрунтувати теоретичну основу аналізу взаємодії формальних норм і неформальних «правил гри», сформованих на основі соціокультурних цінностей, символів, стереотипів, як чинників масової політичної поведінки, що виконують функції її формування, обмеження, регулювання і мобілізації. Транзитологічний підхід забезпечив врахування у процесі дослідження масової політичної поведінки особливостей соціально-політичного контексту транзитних суспільств.

Визначені дослідницькі завдання та методологія роботи зумовили використання загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, абстрагування, класифікації. Системний підхід дав змогу розглядати масову політичну поведінку як невід'ємний елемент соціально-політичної реальності; історико-порівняльний застосовано для виокремлення особливостей політичної поведінки в масовому (індустріальному) та індивідуалізованому (постіндустріальному) суспільствах. У цьому контексті в роботі використано також праці теоретиків масового суспільства Х. Ортеги-і-Гассета, М. Шелера, О. Шпенглера, Х. Арндт, М. Хевеші, Е. Фромма, Е. Канетті, та індивідуалізованого суспільства – З. Баумана, У. Бека, Д. Рісмана, П. Друкера, Т. Барнса, А. Гіденса.

Наукова новизна зумовлена сукупністю завдань, засобами їх вирішення та конкретизована в таких положеннях:

вперше:

– на основі поєднання засад психологічного підходу та неоінституціональної й транзитологічної теорій сформульовано й обґрунтовано авторську концепцію взаємодії психологічних та інституційних чинників масової політичної поведінки в сучасних суспільствах. Первинними детермінантами її формування в модерному (індустріальному) суспільстві визначено інституційні норми та формальні правила обмеження масової активності, або її стимулювання задля досягнення політичних цілей владної еліти; в індивідуалізованому (постмодерному) суспільстві такими детермінантами виступають постматеріальні цінності та культурні, часто універсалізовані, норми, що супроводжуються комунікативно-інформативними впливами медіа, інтернет-мереж та інститутів

влади. На основі цього доведено, що масова політична поведінка в масовому (індустріальному) за базовими характеристиками суспільстві набувала ознак конформізму, індиферентності та мобілізаційності, тоді як у постіндустріальному, індивідуалізованому суспільстві через домінування невизначеності, ірраціоналізму, відсутність усталених індивідуальних і групових зв'язків, масова політична поведінка набуває ознак симулятивності та реалізується переважно через віртуальний простір, а не соціальне середовище;

– доведено, що домінантні форми вияву масової політичної поведінки інтерналізуються індивідами у процесі соціалізації та ґрунтуються на інституційно-нормативному регулюванні з використанням психологічної маніпуляції та сугестії;

– визначено, що взаємозв'язок психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в транзитних суспільствах ґрунтується на взаємодії двох взаємозаперечних категорій – емоційно-ірраціонального та раціонального, що відображаються в мотиваційній структурі та політичних установках й орієнтаціях індивідів, домінантність яких зумовлена соціально-політичним і цивілізаційним контекстом;

– доведено, що в транзитному середовищі масова політична поведінка має переважно неконвенційний характер, що зумовлено поєднанням невизначеності й неформалізованості правил її регулювання, труднощами інституційного контролю з боку державних органів і практично необмеженим впливом транснаціональних акторів на її формування через соціальні мережі та інтернет-портали;

– доведено, що, попри загальну тенденцію індивідуалізації життя в постсучасному суспільстві, індивід зберігає в собі сутність «масової людини», з уваги на що можливим є формування нових форм масової політичної поведінки, релевантних соціально-політичному та ціннісному контексту постіндустріального суспільства, які супроводжуються елементами театралізації, віртуалізації, симуляції, набуваючи тим самим ознак масового шоу;

– з'ясовано, що «кольорові революції» кінця ХХ століття, здійснюючи функцію демократизації політичних режимів європейських країн, водночас створили платформу для масових акцій з використанням новітніх інтернет-технологій і маніпулювання масовою свідомістю індивідів.

уточнено:

– специфіку формування психологічних чинників, на прикладі мотиваційної та афективно-чуттєвої сфери залучення індивідів до масових дій, серед яких як найбільш домінантні виділено: індивідуальну схильність піддаватись психологічному впливу та маніпулюванню, особливості нервової системи індивіда як члена маси (тип темпераменту, особливості характерологічної сфери), його емоційної сфери (рівень тривожності, відчуття страху, тощо) та мотивацію політичної участі. Серед інституційних детермінант вирізняє політичні, соціальні, культурні та релігійні норми, які, втрачаючи, чи, навпаки, - нарощуючи свою значущість у соціуму, змінюють вияви масової

політичної поведінки, тим самим активізуючи чи послаблюючи загальний рівень політичної активності громадян;

– особливості формування і прояву віртуальної та симулятивної масової політичної поведінки в постіндустріальних суспільствах, сформованих на принципах індивідуалізму, невизначеності та ірраціональності, основними формами якої є астротерфінг, підписання електронних петицій, масові поширення медіавірусів, мемів, хештегів, проведення флешмобів;

– співвідношення психологічних та інституційних детермінант вияву масової політичної поведінки громадян України в період революційних подій 2013 – 2014 рр. під час масового силового протистояння проти чинної влади та взаємозв'язок цієї поведінки з потребою формування національно-патріотичної ідентичності, встановлення європейської ціннісно-інституційної системи та демократичного напрямку розвитку країни.

набули подальшого розвитку:

– дослідження віртуальної масової політичної поведінки як активної форми залучення індивідів до політичного життя у постсучасному, індивідуалізованому суспільстві, збільшення політичної активності громадян, формування нових принципів взаємовідносин із соціально-політичними інститутами;

– обґрунтування особливостей трансформації ціннісної сфери індивіда крізь призму модифікації психологічних детермінант формування політичної поведінки та актуалізації постматеріальних цінностей у сучасних суспільствах.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Основні положення й теоретичні висновки дисертації можуть бути використані для подальшого вивчення та концептуалізації проблем взаємозалежності емоційно-афективної сфери особистості та інституційних детермінант вияву масової політичної поведінки в сучасних, зокрема, транзитних, суспільствах.

Результати дисертаційного дослідження є вагомими в діяльності державних органів та громадських організацій у сфері мобілізації й регулювання масових політичних акцій, аналізу їхнього впливу на соціально-політичні процеси. Матеріали дисертації можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх політологів, політичних психологів, фахівців у галузі державного управління, а також можуть стати основою для впровадження відповідних навчальних курсів.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження апробовано у формі доповідей та обговорень на дев'яти міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях: Міжнародній: Науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016»: (м. Братислава, 15–18 березня 2016 р.), VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наукові підсумки 2016 року»: (м. Вінниця, 10 грудня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Місце суспільних наук у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття – 2016»: (м. Київ, 16–17 грудня 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Методологія політичної

науки. Треті методологічні читання – 2013»: (м. Львів, 2013 р.), Звітній науковій конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка – за 2014 рік: (м. Львів, 2015 р.), Звітній науковій конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка – за 2015 рік: (м. Львів, 2016 р.), Всеукраїнській науковій конференції (присвяченій 20-річчю прийняття Конституції України) «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики»: (м. Дніпро, 29–30 червня 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль психологічної служби системи вищої освіти України у час суспільних трансформацій – 2017»: (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.), «Всеукраїнській науково-практичній конференція – 2017» (м. Запоріжжя, 25–26 серпня 2017 р.). Результати дослідження обговорено на теоретичних семінарах та засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових працях, з яких 4 – статті у фахових виданнях України із політичних наук, 1 стаття в періодичному виданні політологічної тематики іноземної держави (Польща), 1 стаття у періодичному виданні України з політичних наук, та 9 публікацій у збірниках тез доповідей за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою і завданнями, що були визначені у процесі науково-теоретичної розробки обраної теми. Наукове дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації – 222 сторінки, з них основного тексту – 193. Список використаних джерел налічує 264 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, теоретико-методологічну базу, методи дослідження. Розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дослідження, його зв'язок з науковими програмами і темами, висвітлено апробацію результатів дослідження.

У **розділі 1 «Стан дослідження інституційних і психологічних аспектів масової політичної поведінки»** процес дослідження поняття масової політичної поведінки умовно розділено на три етапи. Перший етап (XIX – поч. XX ст.) характеризується дослідженням цього поняття як деструктивного, інстинктивного та ірраціонального явища крізь призму понять «натовп» і «публіка», та репрезентований роботами засновників соціальної психології Г. Тарда і Г. Ле Бона та З. Фрейда. Основні положення наукових доробків цих учених найбільш вплинули на формування подальших наукових підходів у сучасній західній науці та стали підґрунтям для розвитку дослідження масової політичної поведінки.

Виникнення масового індустріального суспільства та, як наслідок, масового виробництва, поширення демократичних свобод, виборчого права,

науково-технічного прогресу, виникнення «масової людини», зумовили формування другого етапу дослідження масової політичної поведінки, що охоплює ХХ століття. Результати дослідження цього феномену відображено в роботах зарубіжних теоретиків філософії, політології, соціології та психології: М. Шелера, О. Шпенглера, Ф. Ніцше, Х. Ортеги-і-Гассета, Е. Фромма, Х. Арндт, Г. Маркузе, Т. Адорно, К. Юнга, А. Маслоу, Г. Блумера, С. Московічі.

Формування фашистських та тоталітарних ідеологій і режимів зумовило новий вектор у вивченні масової політичної поведінки. Зокрема, наукові доробки Х. Арндт, представників Франкфуртської школи (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромма, Ю. Хабермаса та ін.) у дослідженні масового суспільства дали змогу ґрунтовно проаналізувати психологічні чинники, які сформували в індивіда покору перед політичним лідером, некритичне прийняття та наслідування інституційної ідеології, потребу належати до маси, тощо.

На теренах пострадянського простору дослідження масової політичної поведінки започатковані лише у 70-х роках і відображені в роботах М. Хевеші, Д. Ольшанського, Р. Мокшанцева, А. Назаретяна, С. Роціна та ін. Важливими аспектами цих теорій є взаємозв'язок поведінки мас із соціальними конфліктами, природа яких й зумовлювала певні вияви масової політичної поведінки. Дослідження масової політичної поведінки в сучасній українській політологічній традиції зароджуються наприкінці ХХ століття. У працях В.Бєбика, В. Бортнікова, Ю. Шаповала, Д. Видріна, В. Северинюка досліджено здебільшого електоральну поведінку, політичну участь та політичну поведінку. В. Северинюк, Н. Вільчинська, Ю. Романенко вивчають співвідношення політичної культури та політичної дії.

Принципово іншим підходом до розуміння проблем масової політичної поведінки характеризується третій етап дослідження, що відображений в роботах представників постмодерної концепції суспільства, основна увага в якій приділяється впливу на формування цього феномену глобалізованого, інформаційного й культурного простору та інтеграції віртуального простору та й соціальної реальності. Основні положення цього періоду відображено в роботах А. Тойнбі, Ч. Мілса, А. Етціоні, Д. Белла, Ж. Бодрійяра, Ж.-Ф.Ліотара, та ін.

Потужна динаміка трансформації сучасного життя, сприяє розвитку віртуальної і симулятивної масової політичної поведінки, вивчення та теоретичне осмислення яких знаходимо у працях Ж. Бодрійяра, М. Фуко, Ж. Дельоза, Б. Бімбера, У. Ліппмана, та ін. Особливо вагомою для дисертаційного дослідження є концепція Ж. Бодрійяра, який дослідив історичний та політичний вимір феномену симуляції, описавши в його контексті принципи і методи взаємодії влади та мас у процесі політичної комунікації. Крім того, дослідження масової політичної поведінки відображено в концепції індивідуалізованого суспільства, в якому акцентується на «демасовізації», тобто заміні універсальних і масових графіків

індивідуалізованим процесом виробництва, що призводить до демасовізації ринку економіки та індивідуалізації життя індивіда.

Основні ідеї відображені в роботах У. Бека, Е. Тоффлера, З. Баумана, Д. Друкера, Т. Барнса, А. Гідденса. Учені У. Бек, Г. Монбіот, Б. Бімбер, У. Ліппман, І. Ейдмен, Дж. Макнут, К. Болард, Дж. Аллен, Дж. Тігнер, М. де Флуе досліджували механізми трансформації масової політичної поведінки в умовах активного використання мережевих та інформаційно-комунікативних технологій.

Серед пострадянських дослідників масової політичної поведінки варто виокремити роботи С. Строева, С. Куваєва, С. Кочерова, Л. Дорош, В. Малкіна, С. Кара-Мурзи, М. Литвиновича, О. Малінової, В. Нілова, С. Пшизової, С. Топалової, Ю. Дмитришин, М. Комової, Т. Кремень, І. Вегеша та ін. Аналіз джерельної бази дисертації дав підстави для висновку про недостатність і несистемність вивчення детермінант масової політичної поведінки, домінування прикладних досліджень, що актуалізує необхідність комплексних та міждисциплінарних досліджень цього феномену.

Розділ 2 «Масова політична поведінка як об'єкт дослідження політології» присвячений аналізу методологічного інструментарію вивчення масової політичної поведінки.

У підрозділі 2. 1. «Сутність, основні детермінанти та типологія масової політичної поведінки» з'ясовано, що масова політична поведінка – це спонтанні і нетривалі суспільні дії, відносно великої кількості людей, що перебувають у невизначеній ситуації, й детермінуються зовнішніми та внутрішніми обставинами, формуючи тим самим тісний взаємозв'язок між об'єктивною реальністю актуального середовища та неусвідомленими мотивами, стимулами й почуттями індивіда, як члена маси.

Послугуючись теорією У. Мілбраса, масову політичну поведінку класифіковано на два основні типи: конвенційну і неконвенційну, що виявляються на трьох рівнях інтенсивності залучення мас. При низькому рівні залучення вирізняються такі форми конвенційної масової політичної поведінки – абсентеїзм, інформованість щодо політичного життя шляхом читання преси, огляду новин на різних носіях, та неконвенційної – підписання петицій проти чинності системи. Обговорення політичних проблем з друзями і колегами, активна участь у виборах, референдумах є прикладами конвенційного типу масової поведінки середнього рівня залученості мас; неконвенційними типами цього рівня – є участь у заборонених демонстраціях, мітингах та бойкотах. Високий рівень залучення мас породжує масову політичну поведінку конвенційного типу у формі участі у функціонуванні партій, активності у виборчих кампаніях і політичних з'їздах, звернення до органів управління чи до їхніх очільників, організації політичних акцій, участі в мітингах; за умови неконвенційного типу така поведінка виявляється в акціях протесту, масовому захопленні адміністративних будівель чи державних підприємств, ушкодженні державного майна, блокуванні дорожнього руху, тероризмі, тощо.

У підрозділі 2. 2. «Основні напрями дослідження масової політичної поведінки» увагу зосереджено головно на дослідженнях масової політичної поведінки, що ґрунтуються на засадах соціальної психології, теорій масового суспільства та індивідуалізованого суспільства.

Згідно із психологічним напрямом дослідження масової політичної поведінки ґрунтується на знаннях психології натовпу та публіки. Доведено, що формування натовпу детермінується такими психологічними чинниками, як взаємне зараження та збудження почуттів. Ідеться про взаємообмін позитивних чи негативних емоцій між учасниками натовпу, котрі відображаються в загальному спокої чи акті непокори.

Теорії масового суспільства, як напрям дослідження масової політичної поведінки, найбільше уваги приділяють трансформації індивідуальної свідомості індивідів у несвідому діяльність мас індустріального суспільства, де внаслідок «масовізації» виробництва дедалі більше людей залучається в однотипні виробничі, споживчі, інформаційні та інші процеси, які відповідно породжують однотипні норми і цінності, життєві стилі та уклади.

Приблизно з другої половини ХХ століття на зміну індустріальному суспільству приходить постіндустріальне, або так звана «епоха демасовізації», ґрунтовно досліджена в працях теоретиків постіндустріалізму, індивідуалізованого суспільства та постмодернізму. Основними характеристиками масової політичної поведінки виступають недиференційованість, короткотривалість, статичність, асоціальність, тощо.

У підрозділі 2. 3. «Неоінституційний та транзитологічний підходи у дослідженні масової політичної поведінки» здійснено ґрунтовний аналіз методологічної основи дисертаційного дослідження. Завдяки поєднанню теоретичних принципів цих наукових підходів доведено, що джерелом відтворення інституцій у масовій свідомості виступає легітимізація політичних практик, а не правові норми; когнітивну основу політичних норм та принципів формують звички і практичні дії, а не правові зобов'язання, а формальна структура суспільства розглядається як щось символічне, а не юридично зумовлене.

Комплексне використання транзитологічного та неоінституційного підходів дозволяє інтегрувати трактування змісту масової політичної поведінки в структуру макрополітичного процесу, де держава інтерпретується сукупністю організацій та інституцій, що мають власні інтереси, на основі яких приймаються політичні рішення без врахування зовнішнього тиску на інституційних акторів. Інституції, своєю чергою охоплюють визнані політичні норми і цінності, загальноприйняті моделі масової політичної поведінки, форми організації політичних відносин та контроль за дотриманням цих правил і норм. Важливим чинником виступає взаємодія формальних і неформальних інституцій, при цьому неформальні інституції можуть існувати і всередині, і поза межами формальних норм. В умовах їхнього домінування демократичний транзит може зазнати краху, як наслідок – політична еліта втрачає легітимність,

що призводить до активізації масової політичної поведінки, мобілізації мас, тощо.

Розділ 3 «Масова політична поведінка в індивідуалізованому суспільстві» присвячений порівняльному дослідженню «масової людини» в індустріальному і постіндустріальному суспільствах, а також формуванню нових моделей масової політичної поведінки на сучасному етапі, основними характеристиками яких є віртуалізація та симуляція.

У підрозділі 3. 1. «Масова людина» та її поведінка в індустріальному суспільстві» досліджено передумови появи наприкінці ХІХ століття явища «масової людини», серед яких – науковий прогрес, індустріалізація, ліберальна демократія, втрата ідентичності та індивідуальності, підпорядкування правилам і нормам. Виявами масової політичної поведінки визначено масову участь у мітингах, демонстраціях, народних зібраннях. Особливістю формування масової політичної поведінки була атомізація індивіда. Залишившись без свого родового зв'язку та коріння, індивід практично втрачав свою ідентичність, тож почувався зайвим у суспільстві, перебував у пошуку лідера, який допоміг би йому знайти нову життєву ціль та нову ідентичність. Масова політична поведінка ґрунтується на принципах єдності, психологічного зараження, узагальнення, спільності й стандартизації.

У підрозділі 3. 2. «Масова людина та особливості її масової політичної поведінки в індивідуалізованому суспільстві» дисертант акцентувала увагу на трансформації традиційних для індустріального суспільства форм масової політичної поведінки. Поширеними типами масової політичної поведінки стають прямі дії громадян у вигляді подання петицій, маніфестів, скарг, політичних ток-шоу, відкритих дебатів, блогерства, де основними учасниками є молодь та представники середнього класу. Комунікація і віртуальна сфера, як інструменти невидимого на перший погляд маніпулятивного впливу влади на життя громадян, досить часто формують викривлене бажання самореалізації й ілюзорні уявлення про індивідуальний вибір у тій чи іншій політичній ситуації. Це поглиблює розрив між реальним та віртуальним життям індивіда, що викликає трансформацію «масової людини» та її поведінки за двома сценаріями: 1) «масова людина» зникає під впливом глобалізації й індивідуалізації суспільного життя; 2) масова політична поведінка радикалізується (участь у заворушеннях, соціальних рухах, кольорових революціях) під впливом маніпулювання державних інститутів, політичних еліт або транснаціональних сил. Відтак, індивід позбавляється об'єктивних уявлень про свої інтереси та шляхи їх захисту і в умовах невизначеності найчастіше виступає засобом реалізації чужих проєктів.

Доведено, що сучасне суспільство поєднує в собі дві суперечливі тенденції – збереження «масової людини», як члена суспільства, формування соціальної ідентичності якого відбувається на основі пошуку й об'єднання в короткотермінові, часто віртуальні, соціальні групи, та демасовізації самого суспільства, що формує стійкі тенденції індивідуалізації життя, професійної і громадської активності сучасної людини, а також супроводжується

поширенням постіндустріальних способів виробництва, основними товарами яких стають інформація, знання та послуги.

У підрозділі 3. 3. «Віртуальні прояви та типи масової політичної поведінки. Симулятивні форми масової політичної поведінки» авторка вирізняє три основні етапи формування індивідуалізації соціальних відносин у сучасному суспільстві, що впливають на трансформацію масової політичної поведінки. Перший етап припадає на першу половину ХХ століття та уособлює формування масової культури, ґрунтуючись на розвитку правової свободи індивіда, поширенні егалітарних цінностей та практик, втраті екзистенційного рівня спілкування, розчиненні індивіда в масовому суспільстві, деградації форм суспільної інтеграції. Другий етап розпочався у 60-х роках ХХ минулого століття і триває до початку ХХІ сторіччя, він пов'язаний з інтеграцією «масової» та «високої» культури у феномен телебачення, трансформацією індустріального суспільства у постіндустріальне. Останнім, третім періодом формування індивідуалізації є формування «кібернетичної ідентичності», як певної втрати соціальної або політичної ідентичності в умовах постійного перебування індивіда в кібер-просторі.

Доведено, що кібер-простір відкриває унікальні можливості реалізації масових політичних рухів та ініціатив, передусім неконвенційного спрямування, які не мають стійких зв'язків у чинних інституційних структурах та усталених соціальних нормах і правилах. Існування кіберпростору спрощує мобілізацію народних мас у реалізації проблем політичного і неполітичного характеру. Він здатен об'єднувати «розпорошених» однодумців, які не мають в реальному житті інших зв'язків, окрім мережевих однодумців, тим самим радикально знижуючи організаційні та інформаційні витрати, надаючи безпрецедентні можливості щодо збору коштів, прямого маркетингу, просування суспільно-політичних ідей і підтримки вільного дискурсу.

Досліджено нові форми масової політичної поведінки, котрі сформувались внаслідок інтегрування кібер-простору в реальне життя суспільства, серед яких астротерфінг, флешмоб, медіа-віруси, підписання електронних петицій. Доведено, що віртуалізація політичного життя, нові форми реалізації масової політичної поведінки та постійний психологічний і маніпулятивний вплив кібер-простору на трансформацію масової свідомості збільшують ймовірність прояву симулятивної поведінки, коли будь-які дії індивіда не впливають на політичний процес, проте, на його думку, це крок поширення демократичних цінностей, тощо.

Розділ 4 «Особливості масової політичної поведінки в суспільствах, що трансформуються» присвячений аналізу трансформації ціннісної системи як основи неформальних інституційних принципів здійснення масової політичної поведінки. Основними типами здійснення такої поведінки вказано «кольорові революції», які є виявом демократичних прагнень у розвитку держав. Також особливу увагу приділено вивченню проявів масової політичної поведінки в сучасній Україні на прикладі революційних подій 2013–2014 рр.

У підрозділі 4. 1. «Неконсолідованість ціннісно-інституційної системи як детермінанта масової політичної поведінки у транзитних суспільствах» обґрунтовано, що транзитне суспільство супроводжується делегітимацією нових ціннісно-інституційних норм внаслідок дефіциту масової підтримки, а подальший демократичний розвиток суспільства залежить від формування спільних цінностей – основи нових інститутів. Доведено, що ціннісно-інституційна система як структурна цілісність, містить надіндивідуальні, політичні та індивідуальні цінності. Втілена на соціальному, груповому чи індивідуальному рівні свідомості, вона формує політичні вподобання, моделі і форми здійснення масової політичної поведінки, рівень міжгрупової комунікації, одночасно потрапляючи під вплив інститутів влади.

Виявлено, що важливими показниками ефективної інтеграції оновленої ціннісно-інституційної системи є врахування рівня її гомогенності, співвідношення акультуральних та інкультуральних складових, специфіки адаптаційного та інноваційного капіталу, ціннісних пріоритетів, що відповідають певним соціальним групам, тощо.

У підрозділі 4. 2. «Кольорові революції» як вияв масової політичної поведінки в транзитних суспільствах» розглянуто їхні особливості кризь призму консолідації демократії та інтеграції демократичних цінностей у період транзиту різних країн. Доведено, що «кольорові революції» є виявом масової політичної поведінки конвенційного типу, що супроводжувалась масовими, проте мирними (без насильницьких дій) протестами, символічним оформленням (вивішування прапора, використання квітів, ношення символів, молитви і богослужіння, передача символічних об'єктів, знищення своєї власності, символічне запалення вогню у формі факелів, свічок, виставка портретів, малювання, встановлення дорожніх знаків та назв вулиць, символічні звуки, символічне освоєння території, грубі жести, тощо).

Обґрунтовано можливість використання «кольорових революцій», як ефективного механізму здійснення заміни політичної влади в державі через делегітимізацію чинної влади та демократизацію політичного режиму за допомогою мобілізації мас.

У підрозділі 4. 3. «Форми та прояви масової політичної поведінки в Україні на основі аналізу революційних подій 2013–2014 р.» обґрунтовано, що трансформація українського суспільства детермінована низкою складних процесів у всіх сферах суспільного життя. Одним із таких чинників є події 2013–2014 рр., що отримали назву революції Гідності, або феномену Майдану (як комплексного явища, що виникає під час політичних подій, пов'язаних з формою волевиявлення масового суб'єкта, містить самоорганізаційні й організаційні аспекти). Доведено, що феномен Майдану відіграє роль закономірного результату протестних рухів, підкріплених інтеграцією новітніх технологій і глобалізацією демократичних ініціатив. Тож, вияви масової політичної поведінки в період цих революційних подій мали неконвенційний характер, що не дає підстав розглядати революцію Гідності, як приклад «кольорової» чи «оксамитової». Стверджується, що основними детермінантами

формування революційних очікувань 2013–2014 рр. в Україні були сприйняття чинної на той час влади нелегітимною, низький показник економічного розвитку країни та відмова керівництва від демократичного європейського напрямку розвитку держави.

Визначено, що революційні події 2013–2014 рр. в Україні, які супроводжувались стихійними та масовими, подекуди агресивними протистояннями із залученням зброї, є соціальною революцією, учасники якої, прагнули розвитку демократії та формування незалежної національної держави, впровадження демократичних європейських цінностей і принципів здійснення інституційної легітимної влади.

ВИСНОВКИ

1. Здійснений аналіз джерельної бази вивчення означеної проблеми засвідчив важливість переосмислення трактування масової політичної поведінки, дослідження її основних інституційних і психологічних детермінант, та нового погляду в розумінні новітніх її форм та видів. Узагальнюючи результати дослідження, дисертант дійшла висновку, що в українській політичній науці проблеми визначення природи, з'ясування форм і специфіки масової політичної поведінки потребують подальших ґрунтовних досліджень.

2. Розкрито й окреслено сутність поняття «масової політичної поведінки», як спонтанних та нетривалих дій, відносно великої кількості учасників, які перебувають у невизначеній ситуації, дослідження якої ґрунтуються на процесуальному аналізі динаміки політичних процесів, які зазвичай визначаються ситуативною активністю широких верств населення, та зумовлені комплексом економічних, соціальних і світоглядних чинників.

На основі моделі політичної участі У. Мілбраса вирізнено такі її типи: конвенційні (абсентеїзм, ознайомлення з політичним життям через читання преси, огляд телевізійних програм, обговорення політичних проблем з друзями та колегами, участь у виборах, народних референдумах, участь у роботі партії, виборчих кампаніях, участь у мітингах та політичних з'їздах, звернення до органів управління чи до їхніх очільників, активність групи людей як політичних діячів) та неконвенційні: (участь в акціях протесту, заборонених демонстраціях, мітингах, бойкотах, захопленні будівель, державних підприємств, у блокуванні дорожнього руху, тероризмі).

3. Обґрунтовано релевантність неоінституційного і транзитного підходу до вивчення поняття масової політичної поведінки. Доведено, що інституції задають систему позитивних і негативних стимулів, спрямовуючи поведінку людей в певне русло і зменшуючи невизначеність соціально-політичного середовища. Акцент неоінституціоналізму на мотиваційних аспектах масової політичної поведінки, дає змогу виявити реальні, а не лише формально-правові аспекти політичного процесу, визначити довготермінові і ситуативні чинники конструювання моделей масової політичної поведінки. Масові дії, згідно із транзитологічним підходом, мають значення тільки на початковому етапі

демократичного транзиту, наділяючи масу роллю специфічного ресурсу, який використовують політичні еліти для досягнення власних політичних цілей, а можливості для цього створюють соціально-економічні структури, політичні інститути та міжнародні організації.

4. Визначено головні напрями дослідження поняття масової політичної поведінки на основі теорій соціальної психології, теорій масового та індивідуалізованого суспільства. Доведено, що в умовах сучасних процесів трансформації суспільства актуалізується проблема зміни не тільки традиційних для масового суспільства культурно-політичних цінностей, але й подальшої їхньої ролі у формуванні масової політичної поведінки. Особливе значення для реалізації масової політичної поведінки має ідеологія, як концентроване і систематизоване вираження цілей і цінностей у політиці, культурно-політичні цінності і норми, що лежать в основі масової політичної свідомості, а відтак впливають на вияви масової політичної поведінки.

5. Установлено особливості формування та механізми взаємозв'язку «масової людини» та виявів масової політичної поведінки в індустріальному (масовому) суспільстві. Доведено, що «масова людина» претендувала на суспільні функції політичної еліти визначати спрямування розвитку суспільства й державного устрою, та нівелювала попередні традиції й авторитети. Основною детермінантою появи «масової людини» в ХХ столітті були індустріалізація, модернізація, демократизація суспільного життя й розширення політичної участі громадян, руйнування станової структури, маргіналізація великої кількості населення. Становленню усталених форм масової політичної поведінки сприяли суттєве поліпшення матеріального становища робітників та поява середнього класу.

6. Визначено актуальність поняття «масової людини», в умовах індивідуалізованого суспільства. Доведено, що в постіндустріальному суспільстві «масова людина» виявляється на рівні власних переконань та суспільних почуттів. Вона може бути учасником багатьох організацій, і менше залежати від провладних інституцій, норм, що впливає на вибір правил і моделей поведінки. Проте легітимізаційна функція маси й надалі зумовлює потребу мобілізації і контролю масових політичних дій з боку політичних сил та еліт. Визначено, що спільними ознаками «масової людини» в обох типах суспільства є її атомізація (що по-різному виявляється), схильність до підпорядкування з одночасним прагненням свободи, орієнтація на позиції лідерів. Це дає підстави стверджувати про вагомість врахування психологічних детермінант у дослідженні «масової людини» і в масовому, і в індивідуалізованому суспільстві.

7. Досліджено інституційні та психологічні аспекти віртуальної і симулятивної поведінки, як нових форм масової політичної поведінки у постсучасних суспільствах. Обґрунтовано роль кібер-простору у формуванні та проявах нових моделей масової політичної поведінки. Доведено, що масова політична поведінка у постсучасному суспільстві має симулятивний характер, а сучасні методи маніпуляції і психологічного впливу на масову свідомість

індивідів трансформують політичні переконання і цінності, знижуючи здатність селекції різноманітної інформації. Виявлено, що інтернет-мережа вагомо впливає на формування масової онлайн-мобілізації. Проте із соціально-психологічного погляду спостерігається певний парадокс: з одного боку, Мережа формує індивідуалізоване середовище, яке фізично ізолює індивідів, з іншого – об'єднує у віртуальні маси.

8. З'ясовано взаємозв'язок трансформації ціннісно-інституційної системи та формування масової політичної поведінки у транзитному суспільстві. Зокрема, доведено, що транзитне суспільство супроводжується ціннісною делегітимацією інституційних нововведень, а показником успішної трансформації виступає глибина багаторівневого інтеграційного процесу ціннісних орієнтацій, консолідація демократичного вектора розвитку держави й досягнення процедурного, ціннісного і поведінкового рівнів консенсусу в суспільстві.

9. Інтерпретовано «кольорові революції» як вияв масової політичної поведінки в суспільствах, що здійснюють демократичний транзит. Доведено, що «кольорові революції» є актуальним прикладом масової конвенційної політичної поведінки, що супроводжуються ненасильницькими протестами і проведенням демонстрацій, а також наповнені використанням символічних предметів, дій чи кольорів.

Особливістю здійснення сучасних революцій є активне використання мультимедіації, візуалізації, гейміфікації, твітеризації, мультиплатформності та кастомізації як інтегрованих комунікативних технологій, що використовувались у «кольорових революціях».

10. Розкрито специфіку прояву масової політичної поведінки в Україні на прикладі революційних подій 2013–2014 рр. Доведено, що революція Гідності є виявом неконвенційної масової політичної поведінки, що відображалась у пошкодженні адміністративних будівель, силовому протистоянні з представниками правових структур, масових демонстраціях та протестах. Обґрунтовано, що події 2013–2014 рр. є наслідком інтеграції трьох детермінант – масового незадоволення економічним та демократичним розвитком держави, євроінтеграційні прагнення та потужного емоційного подразника (побиття студентів у листопаді 2013 р.), що, по суті, і стало пусковим механізмом масової мобілізації.

СПИСОК АВТОРСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях України із політичних наук

1. Свідерська О. Теоретико-методологічні аспекти типологізації політичної поведінки // Вісник Львівського університету. Сер. Філософсько-політологічні студії. 2015. Вип. 7. С. 349–355.
2. Свідерська О. Політико-психологічні виміри детермінант політичної поведінки // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. Вип. 19'2016. С. 89–94.

3. Свідерська О. Теоретико-методологічні аспекти віртуальної масової політичної поведінки в сучасних суспільствах // Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 109 (№ 6). С. 335–338.
4. Свідерська О. Теоретико-методологічні аспекти симулятивної масової політичної поведінки // Вісник Львівського університету. Сер.: Філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 9. С. 128–135.

***Наукові статті в періодичному виданні політологічної тематики
іноземної держави (Польща)***

1. Sviderska O. Psychological determinants of mass political behaviour in Ukraine (on the Revolution of Dignity in 2013–2014 years) // Studium Europy Środkowej I Wschodniej. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki krajowej. 2016. Czerwiec. № 5. P. 271–279.

Наукові статті у періодичному виданні України з політичних наук

1. Свідерська О. Масова політична поведінка в індивідуалізованому суспільстві // Вісник Львівського університету. Сер.: Філософсько-політологічні студії. 2013. Вип. 3. С. 286–294.

Інші публікації за темою дисертації

1. Свідерська О. Масова політична поведінка в індивідуалізованому суспільстві // *Методологія політичної науки: матер. Всеукр. наукової конференції. Треті методологічні читання.* Львів, 2013. С. 75–77.
2. Свідерська О. Політична поведінка: теоретико-методологічні аспекти типологізації // *Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2014 рік, / відп. за вип. Л. Рижак.* Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 250–253.
3. Свідерська О. Мотиваційні аспекти політичної поведінки. // *Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2015 рік, / відп. за вип. Л. Рижак.* Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 210–213.
4. Свідерська О. Особливості масової політичної поведінки в теорії індивідуалізованого суспільства З. Баумана // *Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Братислава, 15–18 берез. 2016 р.).* Братислава, 2016. С. 84–86
5. Свідерська О. Астротерфінг як форма віртуалізації масової політичної поведінки // *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матер. Всеукр. наук. конф. (присвяченої 20-річчю прийняття Конституції України) (м. Дніпро, 29–30 черв. 2016 р.).* Дніпро, 2016. С. 170–172.
6. Свідерська О. Психологічні аспекти масової політичної поведінки в контексті Революції Гідності // *Наукові підсумки 2016 року: зб. наук. матер.*

- VI Міжнар. наук.-практ. інтернет – конф. (м. Вінниця, 10 груд. 2016 р.). Вінниця, 2016. С. 279–283.
7. Свідерська О. Теоретико-методологічні аспекти онлайн - мобілізації // Місце суспільних наук у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: матер. Міжнар. наук. – практ. конф. (м. Київ, 16–17 груд. 2016 р.). Київ, 2016. С. 120–122.
 8. Свідерська О. Маніпуляція як психологічна детермінанта формування масової політичної поведінки в сучасних суспільствах // Роль психологічної служби системи вищої освіти України у час суспільних трансформацій: матер. Всеукр. наук. – практ. конф. Львів, 2017. С. 88–91.
 9. Свідерська О. Психологічні детермінанти масової політичної поведінки в сучасних суспільствах // Суспільні науки та сучасність: актуальні питання: матер. Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 серп. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 94–97.

АНОТАЦІЯ

Свідерська О. І. Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в транзитних суспільствах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016.

У дисертації обґрунтовано взаємозв'язок основних психологічних та інституційних детермінант формування масової політичної поведінки в сучасних суспільствах. Досліджено віртуальні та симулятивні вияви масової політичної поведінки на прикладі астротерфінгу, флешмобів, подачі, реєстрації та підписання електронних петицій, віртуального голосування, поширення демотиваторів та медіа-вірусів.

Обґрунтовано, що трансформаційні зміни ціннісно-інституційної системи є основою формування неформальних інституційних принципів здійснення масової політичної поведінки у транзитних суспільствах. Доведено, що революція Гідності є виявом неконвенційної масової політичної поведінки через силові методи протистояння з представниками влади, захоплення адміністративних будівель із пошкодженням державного майна, що було формальним порушенням чинних норм.

Ключові слова: масова політична поведінка, транзитне суспільство, індивідуалізоване суспільство, масове суспільство, віртуальна масова політична поведінка, симулятивна масова політична поведінка, «кольорові революції».

АННОТАЦИЯ

Свидерская О. И. Соотношение психологических и институциональных детерминант массового политического поведения в транзитных обществах. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 - теория и история политической науки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2016.

В диссертации обоснованы взаимосвязи между главными психологическими и институциональными детерминантами формирования массового политического поведения в обществах разного типа.

Исследованы виртуальные и симулятивные проявления массового политического поведения на примере астротерфингу, флешмобу, подачи, регистрации и подписания электронных петиций, виртуального голосования, распространение демотиваторов и медиа-вирусов.

Обосновано, что трансформационные изменения ценностно-институциональной системы являются основой формирования неформальных институциональных принципов осуществления массового политического поведения в транзитных обществах. Доказано, что революция Годности является проявлением неконвенционного массового политического поведения, где задействованы методы противостояния с представителями власти, захват административных зданий с повреждением государственного имущества, что было формальным нарушением действующих норм.

Ключевые слова: массовое политическое поведение, транзитное общество, индивидуализированное общество, массовое общество, виртуальное массовое политическое поведение, симулятивное массовое политическое поведение, «цветные революции».

SUMMARY

Sviderska O. I. Correlation between Psychological and Institutional Determinants of Political Behaviour of the Masses in Transit Societies. – Submitted as a manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Political Sciences: specialty 23.00.01 – Theory and History of Political Sciences. Lviv Ivan Franko National University. Lviv, 2018.

The thesis substantiates the main types and forms of manifesting political behaviour of the masses both in mass and individualized societies. A special emphasis is placed on societies carrying out democratic transit, this relates to Ukrainian society in particular. Furthermore, the research determines the peculiarities of formation of mass political behaviour in mass and individualized societies depending on the specifics of the mutual influence of its institutional and psychological factors. The essence of the concept “mass man” in industrial and postindustrial societies is revealed.

Types of political regimes, motives of political behavior, social environment as well as cultural and economic factors are believed to be the key determinants of mass

political behaviour. It is revealed that there is a connection between the political system and the formation of the political behaviour of the individual. An important aspect in the study is the mutual influence of the psychological characteristics of the individual and institutional norms in the formation of a certain type of mass political behavior of the individual both in modern societies and in societies where the rule of such political regimes as totalitarianism and authoritarianism took place.

A thorough analysis of scientific approaches to the study of mass political behaviour, peculiarities of its formation and mechanisms of its manifestation has been carried out. It is proved that in the conditions of modern processes of society's transformation the problem of changing not only the cultural and political values that are traditional for the mass society but also their further role in the formation of mass political behavior is acutely raised. Of particular importance for mass political behaviour is ideology, which is a concentrated and systematic expression of goals and values in politics, as well as of cultural and political values and norms that underlie mass political consciousness, and therefore have an influence on the manifestation of mass political behaviour. The irrational-sensory mentality that emerged in the contemporary postmodern society leads to the transformation of past «eternal» values which were produced by the mass society, through the formation of collectivism and «uniformity», into completely new, often simulating, and landmarks of life. Formal institutions lose their power in shaping mass political behavior, thus freeing the path to the formation of informal, through the creation of diverse civic organizations, groups or movements.

Virtual manifestations of mass political behavior in the era of the Internet have been explored. Using the analytical method, the following types of virtual mass political behaviour are defined and characterized: astroturfing, flash mob; filing, registration and signing of electronic petitions, virtual voting, spread of demotivators and media viruses. The Internet environment can help simulate an individual's political activity, or play for him the role of a motivational component of his manifestation of political behavior in a real political process.

It is proved that the virtualization of political life, on the one hand, is the process that enables the use of modern information and communication technologies as a powerful tool for reducing the cost of conducting political campaigns, implementing political projects, organizing rallies, protests, riots, terrorist activities, conducting information wars. On the other hand, it is the determinant of the transformation of institutional norms, procedures and other mechanisms of the political process. The engagement of modern virtual forms of political activity testifies that at present political and social activity in society is impossible without the format of the game show. The popularity of such actions means a consistent penetration of gaming technologies into the political sphere of society, leading to its carnivalization.

It is substantiated that transformational changes in the value-institutional system are the basis for the formation of informal institutional principles for the implementation of mass political behaviour. The main types of such behaviour are «color revolutions», which are carried out mainly to implement the democratic

direction of state development. Moreover, special attention is paid to the study of the manifestation of the mass political behaviour of modern Ukraine using the revolutionary events of 2013–2014 as an example. They had the character of mass political behaviour of a non-conventional type, since during the mass protest actions the authorities used force methods of confrontation, there were seizures of administrative buildings involving damage to the state property, etc.

Key words: mass political behaviour, transit society, individualized society, mass society, virtual mass political behaviour, simulated mass political behaviour, color revolutions.

Підписано до друку 26.04.18
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Зам. № 26/04-3
Ум. друк, арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Видавництво «Галич-Прес»
Видавець ФОП Король І. В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-94
Свідоцтво ДК № 5353 від 24.05.2017р.